

Anna Kostecka-Sadowa

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków

Znajomość dawnego słownictwa polskiego u Polaków zamieszkałych na Kresach południowo-wschodnich w aspekcie pokoleniowym

Polszczyzna południowokresowa jest bardzo zróżnicowana. Jedną z istotnych przyczyn tego zróżnicowania jest głównie stopień zachowania polskich cech gwarowych oraz skala wpływu języka ukraińskiego na poszczególne podsystemy polszczyzny. Warstwa wykształcona ludności polskiej pielęgnowała tradycje językowe, które od wieków przekazywały zwyczaje języka kulturalnego, dotyczy to głównie inteligencji lwowskiej. Inna sytuacja panuje na wsiach, gdzie język polski jest ciągle narażony na wpływy obce. Sięgają one głęboko w system, rozbijając go od wewnątrz. Język polski jest pozbawiony norm poprawnościowych, pełen różnych tendencji uproszczeniowych. Część zachodnia województwa lwowskiego zbliżała się do ziem etnicznie polskich, „dlatego też język polski kształtował się silniej pod naciskiem języka ogólnopolskiego i jego gwar ludowych. Natomiast wschodnie ziemie województwa lwowskiego z miastami takimi jak: Rawa Ruska, Sokal, Sambor, Gródek Jagielloński, Żółkiew i na południe od niej Drohobycz zamieszkałe w ogromnym procencie przez ludność ukraińską były terenem językowo mieszanym i język polski nosił piętno języka mieszanego polsko-ukraińskiego” (Kurzowa 1983a: 408).

W zasobie leksykalnym Polaków zamieszkałych na Kresach południowo-wschodnich mieszczą się wyrazy należące do polszczyzny ogólnopolskiej oraz te, które mają status leksemów ograniczonych czy to w aspekcie historycznym (archaizmy), czy regionalnym lub środowiskowym (regionalizmy).

Analiza słownictwa polszczyzny południowokresowej na Ukrainie nasuwa wielu problemów badawczych. Omawiane one były przez Z. Kurzową (1983, 1985, 1993), I. Cechosz-Felczyk (2004), E. Dziegiel (2001), L. Nepop (2001, 2004), J. Riegera (2002 i in.), K. Czrnecką (2014), M. Zielińską (2011) i innych badaczy języka. Wymienieni autorzy posługują się takimi terminami jak archaizm kresowy, innowacje regionalne, regionalizmy, zapożyczenia. Jednakże i tutaj widoczny jest brak precyzji oraz zgodności w używaniu terminów do określenia niektórych zjawisk leksykalnych polszczyzny kresowej. Podobny problem dotyczy całego wschodniego pogranicza (por. Czyżewski 1986; Kość 2000; Pelcowa 1997¹).

Celem referatu (artykułu) jest przedstawienie stopnia znajomości i żywotności archaizmów² w polszczyźnie południowokresowej. Metodą badawczą był kwestionariusz. Podstawę materiałową stanowią dane otrzymane za pomocą

¹ Tam znajdziemy bogatą bibliografię dotyczącą tego tematu.

² Termin „archaizm” w opracowaniach językoznawczych to „element języka, który wyszedł z użycia i odczuwany jest jako przestarzały” (więcej zob. K. Handke 1997: 71-79).

ankietowania. Rozważania te dotyczą czasowników, które w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (dalej SJPD) opatrzone są kwalifikatorem „dawne” (dalej daw.), i „przestarzałe” (dalej przestarz.).³ Opatrzenie leksemu kwalifikatorem *dawny* wiąże się z oceną punktu widzenia ogólnopolskiej normy językowej. Analiza ta dotyczy wybranych czasowników znanych i używanych na co dzień przez Polaków reprezentujących trzy pokolenia⁴. Respondenci średniego i młodszego pokolenia mieli za zadanie napisać, czy znają i używają danego wyrazu oraz w jakim znaczeniu go stosują. Najstarsi respondenci byli odpytywani według tej ankiety. W badaniach brało udział po 30 osób ze starszego, średniego oraz młodszego pokolenia w trzech punktach: w Samborze, we Lwowie i Drohobyczu. Ogólnie w badaniach wzięło 270 osób. Są to tereny należące do województwa lwowskiego. Przed drugą wojną światową ziemie te należały do Polski. Po wojnie znalazły się w granicach ZSRR, a od 1991 roku należą do Ukrainy. Na tych ziemiach znajduje się duże skupisko Polaków. Jednakże bliskie sąsiedztwo z miejscową ludnością, nauka w szkole ukraińskiej, kontakt z telewizją i prasą, służba wojskowa w przypadku mężczyzn, coraz częstsze zawieranie małżeństw mieszanych, wpłynęły znacznie na język polski badanych mieszkańców, a tym samym przyczyniły się do zatraty poczucia polskiego systemu językowego i jego tendencji rozwojowych.

Badaniem zostali objęci polskojęzyczni mieszkańcy tych miast, Polacy, którzy język polski wynieśli z domu i w codziennej komunikacji z bliskimi posługują się polszczyzną kresową – regionalnym wariantem polszczyzny ogólnej w odmianie potocznej, z większą lub mniejszą liczbą cech kresowych.

Obecnie język polski w tych miastach pełni rolę języka domowego i środka komunikowania się lokalnej społeczności polskiej. Czynną znajomość polszczyzny zachowuje najstarsze pokolenie. Dla przedstawicieli tych generacji ukraiński jest językiem służącym do kontaktów zewnętrznych. Dominuje on w relacjach sąsiedzkich, jedynie w wypadku sąsiadów polskojęzycznych w codziennych rozmowach używany jest polski. Respondenci z generacji średniej mieli lub też mają kontakt z językiem polskim dzięki rodzicom lub dziadkom, jednakże stopień władania tym językiem bywa różny, niezależnie od ich wykształcenia. Około 25 % respondentów pokolenia średniego deklaruje wykształcenie wyższe, jednakże edukacja na ukraińskich uczelniach w żaden sposób nie przyczyniła się do lepszego władania językiem polskim. Polszczyzna, jaką posługują się użytkownicy tego pokolenia, została przekazana przez rodziców, czyli najstarszego pokolenia użytkowników języka polskiego. Polskojęzyczni mieszkańcy miast, zwłaszcza pokolenie najstarsze, mają świadomość odrębności swej polszczyzny, zauważają różnicę pomiędzy językiem przez siebie używanym a językiem Polaków z Polski: *Bu my tutaj tak ruzmawiamy: ni czystu pu polsku, trocha słowa polski, trocha ruski*. Najmłodsze pokolenie badanych rozmówców, wychowywanych w rodzinach polskich, rozmawia w języku polskim.

³ Autorzy tego słownika nie posługują się terminem „archaizm” dla określenia kwalifikatora chronologicznego, podobnie S. Linde kwalifikator gwiazdkowy objaśnia jako słowo, które w „przytoczonym kształcie albo znaczeniu” dziś nie jest używane.

⁴ Podział pokoleniowy przyjmuję zgodnie z koncepcją Jerzego Sierociuka (2003: 131–136): do reprezentantów najstarszego pokolenia należą informatorzy urodzeni w latach 1946–1970; średniego pokolenia – urodzeni w latach 1971–1995; najmłodszego pokolenia – urodzeni po 1996 roku.

Młodzież polska ze Lwowa uczęszcza do polskich szkół, natomiast młodzi mieszkańcy z Sambora oraz Drohobycza języka polskiego uczą się w szkołach sobotnich. Młodsze pokolenie utrzymuje kontakt z polszczyzną również dzięki mediom, częstym kontaktom z Polakami, wyjazdom na obozy oraz kolonie do Polski. Polacy ze średniego oraz młodszego pokolenia są bilingwalni.

Ograniczony zakres używania języka polskiego powoduje, że polszczyzna kresowa ma status kodu środowiskowo-rodzinnego. Obecność archaizmów w zasobie leksykalnym można tłumaczyć tym, że język polski na Kresach kształtował się w izolacji od głównych tendencji rozwojowych języka polskiego w kraju. Bilingwizm (a nawet trójjęzyczność) mówiących powoduje, że polszczyzna ta podlega nieustannym wpływom języka rosyjskiego i ukraińskiego. Mieszkańcy Kresów południowo-wschodnich są niejako zobligowani do częstego przełączania kodu językowego, gdyż wymusza tego otaczająca ich sytuacja. Anna Wierzbicka bardzo trafnie to opisała, że „żyć na co dzień w dwóch różnych językach to znaczy żyć w dwóch różnych przestrzeniach somatycznych. Przechodzenie z jednego języka w drugi i na odwrót jest podobne do podróżowania między dwoma różnymi światami” (1990: 103).

Bliskie pokrewieństwo między tymi językami sprzyja powstawaniu licznych interferencji. Do języka mówiących wprowadzane są cechy języka ukraińskiego, w mniejszym stopniu rosyjskiego, które systemowo występują u wszystkich mówiących. Włączanie tych cech do systemu rodzinnego odbywało się w ciągu wielowiekowego kontaktu z ukraińskim otoczeniem językowym. Wiedza o poprawności językowej nabyta w szkole nie zawsze jest realizowana w mowie respondentów. Cechy gwarowe, przejęte z domu rodzinnego, są jednak mocno zakorzenione w świadomości ludzi zamieszkujących Kresy. Jedna z respondentek z Drohobycza mówi: *Jak wracam ze szkoły do domu, to mówię tak jak zawsze, co bende się wymondrzał przed rodzicami czy koleżankami, mówię jak mnie mama nauczyła. [...] Curka mieszka w Warszawie już tyle lat, a Maria popelnia duży blendu. Czasem ośmielam się jej zwrócić uwagę, ale następnym razem to samo...rodzaje so pokrencone...[...]*. „Kształtowanie się polszczyzny południowokresowej było procesem wielowiekowym, warunkowanym przez splot różnych czynników językowo-socjalnych i terytorialnych, te rodzime archaizmy i paralelne innowacje wschodniosłowiańskie mogły wzajemnie się przenikać, tworząc cechy regionalne o trudnej do ustalenia genezie, co uzasadnia ich alternatywne czy nawet wariantywne interpretacje” (Kość 2000: 461).

Archaiczność dialektu kresowego zaznacza się przede wszystkim w słownictwie. Na płaszczyźnie leksykalnej pewne tendencje leksykalno-semantyczne, wymarłe w języku ogólnym, żyją i funkcjonują na Kresach. Niektóre kontynuują stare znaczenia, zapomniane w polszczyźnie ogólnej. Zdarza się, że pewne wyrazy wspólne językowi polskiemu i ukraińskiemu czy rosyjskiemu w polszczyźnie literackiej giną lub zmieniają znaczenie, a utrzymują się lub zachowują stare znaczenie w polszczyźnie kresowej. Czasem dialekty północno- i południowokresowe przechowują stare znaczenie wspólne z gwarami polskimi na terenie kraju, i w ten sposób różnią się od języka literackiego.

Wielu językoznawców przekonanych jest o tym, że obszary peryferyczne są bardziej konserwatywne od obszarów centralnych⁵, a archaizmy utrzymują się głównie na peryferiach różnych obszarów językowych (Stieber 1974: 239). K. Handke uważa, że „szczególnym zjawiskiem są tzw. archaizmy peryferyczne, czyli zjawiska fonetyczne, fonologiczne, a przede wszystkim wyrazy i formy zanikłe już w języku ogólnonarodowym, a zachowane w ludowych gwarach, położonych na peryferii danego obszaru językowego” (1997: 73)⁶.

Zebrane czasowniki sprawdziłam również w słownikach historycznych: *Słowniku polszczyzny XVI wieku*, pod red. M.R. Majenowej, F. Peplowskiego (dalej SPXVI); *Słowniku staropolskim*, pod red. S. Urbańczyka (dalej SStp.); a także w *Słowniku języka polskiego*, pod red. S.B. Lindego (dalej L); oraz w *Słowniku języka polskiego*, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego (dalej SW).

Baza materiałowa (45 czasowników) pozwoliła na ukazanie pewnych proporcji – wszystkie te jednostki leksykalne mają odpowiedniki w języku ukraińskim i (lub) rosyjskim⁷. Większość z nich ma również potwierdzenie w opracowaniach dotyczących gwar rdzennej Polski⁸, a ich zasięg występowania w gwarach polskich jest różny. Wiele wyrazów jest ogólnogwarowych, np. *ostać*, *ostawać się*, *powiadać*, *szturchać* / *szturkać*, *wiedzieć*, *zglądzić*, *znać*, *zgotować*; inne odnotowano tylko na wschodnich terenach polskiego obszaru językowego. Dane liczbowe i zestawienia, z oczywistych względów mają charakter orientacyjny, umożliwiają jednak pokazanie rozległości pewnych zjawisk⁹.

Czasowniki, takie jak: *czuć* ‘słyszeć’, *dokazać* / *dokazywać* ‘udowodnić, udowadniać’, *dośćgnąć* ‘dojrzewać’, *fukać się* ‘gniewać się’, *pisać się* ‘nazywać się’, *ruchać się* ‘ruszać się’, *spominać* ‘przypominać sobie’, *sporzyć* ‘sprzeczać się’, *szturchać* / *szturkać*, *wiedzieć* ‘znać’, *zdać* / *zdawać się* ‘poddąć, poddawać się’, *znachodzić* ‘znajdować’, *znać* ‘wiedzieć’ są powszechnie znane i używane przez badanych respondentów reprezentujących trzy pokolenia. Użytkownicy ci nie odczuwają ich obcości czy archaiczności. Ponad 90% badanych respondentów z młodszego pokolenia nadal posługuje się takimi leksemami jak: *narodzić* (się) ‘urodzić (się)’, *odkazać* ‘odmówić’, *słyhać* ‘czuć’, *zgotować* ‘ugotować’. Większość przytoczonych jednostek leksykalnych potwierdzona jest w słownikach historycznych, a także występuje w gwarach polskich. Niektóre czasowniki już w SW są opatrzone kwalifikatorem „gwarowe”, należą do nich: *czuć* ‘słyszeć’, *sporzyć* ‘sprzeczać się’, *słyhać* ‘czuć’. W polszczyźnie południowokresowej używa się niektórych wyrazów w innym znaczeniu niż jest to w słownikach polskich, por.: *fukać się* ‘gniewać się’ oraz

⁵ M.in. H. Popowska-Taborska, która uważa dialekt kaszubski z racji jego położenia za bardziej archaiczny od polskiego języka literackiego (1980, i in.)

⁶ Podobnie Z. Stieber 1974: 239-241; Mańczak 2007: 279-283.

⁷ *Словник української мови* pod kier. Івана Констянтиновича Білодіда, w 11 t. (dalej SUM), Київ 1970–1980, (<http://icorp.ulif.org.ua/dictua/>) oraz *Толковий словарь русского языка*, red. Сергей Иванович Ожегов, Наталия Юльевна Шведова, Москва 1992.

⁸ Tu bazą materiałową tu jest *Słownik gwar polskich* (SGP) i jego kartoteka.

⁹ Omówienie leksemów będzie dotyczyć głównie użytkowników polszczyzny średniego i młodszego pokolenia, gdyż respondenci starszego pokolenia w 100 % deklarowali ich znajomość i czynne używanie w mowie.

odkazać ‘odmówić’. Gwarom polskim nieznanne są czasowniki: *sporzyć* ‘sprzeczać się’ oraz *znachodzić* ‘znajdować’, pojedyncze poświadczenie w powiecie zamojskim dotyczy czasownika *dośćignąć* ‘dojrzeć’. Wszystkie przytoczone wyrazy są poświadczone w języku ukraińskim w podobnych znaczeniach, por.: *ч'юму, сн'опуми, ум'уркати, в'ідати, зд'ати, здав'атися, зготув'ати, знах'одуми, зн'ати, ф'укатися, відказ'ати, дост'игнути*. Bilingwizm mówiących może też sprzyjać utrzymywaniu się tych czasowników w mowie.

Około 55 % badanych respondentów ze średniego pokolenia, a 30 % z młodszego pokolenia Polaków używa takich czasowników, jak: *kłuć* ‘rąbać’, *nawiedzić* ‘odwiedzić kogoś’, *pośmiać / pośpiewać* ‘dojrzeć, zdążyć’, *turbować się* ‘martwić się’, *wilać* ‘machać’, *wycieśnić* ‘wyrugować’, *zabyć / zabywać* ‘zapominać’, *zachwycić* ‘pochwycić’, *zależać* ‘polegać’, *zgodzić się* ‘przydać się’. Słowniki języka polskiego notują leksem *kłuć* w znaczeniu ‘rozszczepiać’, natomiast w gwarach polskich na Suwalszczyźnie oraz na Białostocczyźnie znany jest również w znaczeniu ‘rąbać’. Leksemy *wilać, wycieśnić* czy *zależać* nie są znane gwarom polskim, natomiast w mowie Polaków na Kresach mogą być podtrzymywane pod wpływem języka rosyjskiego lub ukraińskiego, w których występują takie odpowiedniki. W SPXVI oraz SSStp. znajdziemy takie przykłady, jak: *kłuć* ‘rozszczepiać’, *nawiedzić* ‘odwiedzić kogoś’, *pośpiać / pośpiewać* ‘dojrzeć, zdążyć’, pozostałe czasowniki odnotowane są tylko w SW oraz u L. Niektóre wyrazy w mowie użytkowników polszczyzny południowokresowej zmieniają lub zawężają swoje znaczenie.

Ponad 80% respondentów średniego, a około 30% młodszego pokolenia deklaruowało, że używa czasownika *nawiedzić* w znaczeniu ‘odwiedzić kogoś’, jednak wyraz ten zaczyna zawężać swoje znaczenie do ‘odwiedzić zmarłego w domu przed pogrzebem’, które jest znane i używane przez wszystkich respondentów reprezentujących trzy pokolenia.

Wszyscy respondenci ze średniego, a około 60 % respondentów z młodszego pokolenia czynnie używa czasowników *dawić* ‘dusić’, *dolać* ‘zdolać’, *dośpiać / dośpiewać* ‘dojrzewać’, *dumać* ‘myśleć’, *nadumać się* ‘namyśleć się’, *dybać* ‘iść’, *hodować* ‘wychowywać’, *powiadać* ‘mówić’. Czasem młodzi przy tych wyrazach wskazywali, że niektóre kojarzą im się z ukraińskimi odpowiednikami, np.: *dawić* (ukr. *дав'уми*, ros. *дав'умь*), *dolać* (ukr. *дол'аму, подол'аму*), *dośpiać / dośpiewać* (ukr. *доцн'иму, доцн'іаму*), *dumać* (ukr. *думаму*), *turbować się* (ukr. *турбув'амуся*). Ponadto przy leksemach *dawić, dolać* były podawane różne definicje, nie zawsze zgodne z oczekiwanym znaczeniem.

Czasowniki *dawić, dumać, powiadać* poświadczone są również już w SPXVI oraz znane niemal wszystkim gwarom polskim. Leksemy takie jak *dośpiać / dośpiewać, nadumać się, dybać, hodować* notuje SW oraz L, a ich zasięg geograficzny w gwarach polskich jest zawężony do wschodnich terenów kraju.

Ponad 80 % badanych respondentów młodszego pokolenia deklaruje, że na co dzień używa następujących leksemów bez żadnego odcienia dawności czy obcości: por.: *ostać / ostawać się* ‘zostać, zostawać się’, *przebrać się* ‘przeprowadzić się’, *przygodzić się* ‘przydać się’, *rozbierać* ‘rozważać’, *zeznać* ‘uświadomić sobie’, *zgoić się* ‘zagoić się’.

Czasowniki *ostać / ostawać się* ‘zostać, zostawać się’ oraz *przygodzić się* ‘przydać się’ są notowane w SPXVI, powszechnie znane są one również w gwarach polskich,

natomiast leksemy *przebrać się* ‘przeprowadzić się’, *rozbiierać* ‘rozważać’ poświadczane są w słownikach języka polskiego tylko w innym znaczeniu, a ich zasięg geograficzny w gwarach polskich obejmuje tylko wschodnie tereny kraju. W SW poświadczane są również takie czasowniki jak *zeznać* ‘uświadomić sobie’, *zgoić się* ‘zagoić się’, podczas gdy w gwarach polskich wyraz *zeznać* w tym znaczeniu nie jest znany, a leksem *zgoić się* ma zasięg ograniczony tylko do kilku wsi. Nie bez znaczenia jest tutaj wpływ języków wschodniosłowiańskich, w których istnieją podobne odpowiedniki, np. ros. *ост'аться, остав'аться*, ukr. *переб'ир'атися*, ros. *переб'ир'атися*, ukr. *пригод'итися*, ros. *пригод'иться*, ukr. *розб'ирати, розб'ир'атися*; ros. *розб'ир'ать, розб'ир'аться*, ukr. *зізн'ати, зізн'атися*, ros. *созн'ать*.

Zebrane przykłady pokazują, że archaizmy w polszczyźnie mieszkańców Drohobycza, Lwowa oraz Sambora są ciągle żywe, funkcjonują na zasadzie neutralnego, pełnoprawnego słownictwa. Nie są odczuwane jako wyrazy dawne, przestarzałe. Świadczy to o tym, że polszczyzna na pograniczu wykazuje pewną konserwatywność, utrzymując i przechowując to, co usunął język ogólny. Wiele przytoczonych przykładów jest ogólnogwarowych, są też takie, które mają ograniczony zasięg geograficzny. Niektóre poświadczane są w staropolszczyźnie.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na dwie zasadnicze przyczyny utrzymywania się archaizmów w polszczyźnie południowokresowej. To przede wszystkim oddalenie tych ziem od centrum, często też pewna ich izolacja oraz wpływ języków wschodniosłowiańskich, wspierających konserwatywne elementy rodzime. Większość archaizmów podtrzymywana jest dzięki asocjacji leksykalnej z odpowiednikami w języku rosyjskim i ukraińskim.

Bibliografia:

- Czarnecka K., 2014, *Słowotwórstwo gwar polskich na Ukrainie*. Czasownik, Kraków.
- Cechosz-Felczyk I., 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.
- Czyżewski F., 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Doroszewski W. (red.), 1958–1968, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa.
- Dzięgiel E., 2001, *Polska gwara wsi Zielonej na Podolu na tle innych gwar południowokresowych. Fleksja imienna i werbalna*, Kraków.
- Handke K., 1997, *Pojęcie i termin „archaizm” na tle zawartości polskich leksykonów*, [w:] „Rozważania i analizy językoznawcze”, Warszawa, s. 71–80.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, Warszawa.
- Константинович Білодід І., 1970–1980, *Словник української мови*, Київ (<http://corp.ulif.org.ua/dictua/>)
- Kość J., 2000, *Archaizmy a interferencje w strefie polsko-ukraińskich kontaktów językowych*, „Slavia Orientalis” 49, z. 3, s. 451–462.
- Kurzowa Z., 1983, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, Warszawa-Kraków.
- Kurzowa Z., 1983a, *Zmiany w polach językowych zapożyczeń ukraińskich a polsko-ukraińskie kontakty językowe*, „Studia nad Polszczyzną Kresową”, t. II, s. 49–63.
- Kurzowa Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów Północno-Wschodnich XIV–XX w.*, Warszawa-Kraków.

- Kurzowa Z., 1997, *O badaniach polsko-rosyjskich kontaktów językowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, 192, Prace Językoznawcze 9, s. 139–146.
- Linde S. B., 1854–1860, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, wyd. II, Lwów.
- Mańczak W., 2007, *Rzekoma archaiczność obszarów peryferycznych*, [w:] „Jezikoslovni zapiski” 13, 1-2, s. 279–283.
- Nepop L., 2001, *Problematyka badań nad słownictwem polskich gwar na Ukrainie*, „Studia nad Polszczyzną Kresową” t. X, pod red. J. Riegera, s. 257–277.
- Непоп Л. В., 2004, *Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей*, Київ.
- Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. (red.), 1992, *Толковый словарь русского языка*, Москва.
- Pelcowa H., 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich*, [w:] „Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce”, pod red. Czyżewskiego F., Łesiova M., Lublin, s. 189–211.
- Popowska-Taborska H., 1980, *Losy dawniejszych zapożyczeń z języków wschodniosłowiańskich w gwarach polskich*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” XIX, Warszawa, s. 77–87.
- Popowska-Taborska H., 1992, *Geneza ukrainizmów w dialektach polskich*, „Język a kultura”, t. VII. „Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych”, Wrocław, s. 41–46.
- Popowska-Taborska H., 1993, *Archaizm, innowacja czy wpływy obcojęzyczne?* [w:] Munera linguistica Ladislao Kuraszkiewicz dedicata, pod red. Basaja M. i Zagórskiego Z., Wrocław, s. 267–273; przedruk [w:] Szkiece II, 34–37.
- Rieger J., 2002, *Język polski na Ukrainie XX wieku*, [w:] „Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku”, s. 11–51.
- SGP – *Słownik gwar polskich*, oprac. przez Zakład Dialektologii Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, t. I pod kier. Karasia M., t. II–V pod kier. Reichana J., t. VI–VII pod kier. Okoniewej J., Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, Kraków 1982–2007.
- Sierociuk J., 2003, *Założenia metodologiczne badan języka wsi*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. XI, pod red. Krążyńskiej Z. i Zagórskiego Z., Poznań, s. 131–136.
- Słownik języka polskiego*, 1861, wyd. M. Orgelbrand, t. I–II, Wilno.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. I–XXVII, pod red. Mayenowej M.R. i Peplowskiego F., Wrocław 1966–1994.
- Словник української мови*, pod kier. I.K. Білодіда, w 11 t., Київ 1970–1980, (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>)
- Smułkowa E., 1984, *Uwagi do metody badań nad leksyką gwarową pogranicza językowego* [w:] „Studia nad gwarami Białostocczyzny. Morfologia i słownictwo”, praca zbiorowa pod red. Smułkowej E. i Maryniakowej I., Warszawa, s. 67–71.
- Stieber Z., 1973, *O archaizmach i innowacjach peryferycznych* [w:] „Studia indoeuropejskie”, Wrocław, s. 239–241.
- Urbańczyk S. (red.), 1953–2002, *Słownik staropolski*, t. I–XI, Warszawa.
- Wierzbicka A., 1990, *Podwójne życie człowieka dwujęzycznego* [w:] „Język polski w świecie. Zbiór studiów”, pod red. Miodunki W., Warszawa-Kraków, s. 71–104.
- Zielińska M., 2011, *Rola polszczyzny w życiu młodych użytkowników języka polskiego na Ukrainie Zachodniej*, „Język, Komunikacja, Informacja”, nr 6, s. 127–134.

Knowledge archaisms in Polish dialect inhabitant on southern borderland**Summary**

On the basis of the above mentioned examples one may draw the conclusion that the influence of the Ukrainian and the Russian language is significant. The complicated cultural and linguistic situation of the inhabitants on southern borderland, especially those belonging to the middle and the young generation, results in the fact that it is difficult for them to specify their identity, to distinguish what language item is actually Polish and what is a borrowing. The analysis of their Polish language shows that its condition results from the development of both the external processes and the internal processes which include the diffusion of Ukrainian influences and – to a lesser extent – Russian influences. Sometimes it is difficult to distinguish foreign influences from archaisms maintained or from enforcing the language's own development tendencies. The influence of the Ukrainian language on the Polish language results from the long-lasting contact of the two languages and from the bilingualism of those who speak them.